

CERÀMICA TROBADA A L'EXCAVACIÓ DEL SANTUARI DE LA MARE DE DÉU DE FOIX (TORRELLES DE FOIX)

**MONTSERRAT PARERA PRATS
ALBERT LÓPEZ MULLOR⁽¹⁾**

L'any 1985 es va dur a terme una excavació arqueològica al santuari de la Mare de Déu de Foix, com a primera etapa de la restauració que hi va realitzar el Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. En el decurs d'aquests treballs, es va aplegar un conjunt interessant de ceràmica, que abraçava des de l'època ibèrica fins als nostres dies. En aquesta comunicació es presenten algunes de les peces trobades, les més ben datades o més ben conservades, que abracen des de l'època medieval fins al començament de la contemporània. Destaquen, pel seu nombre, les atribuïdes a les produccions catalanes de reflex metàl·lic i decorades en blau, que corresponen als períodes en què l'activitat edilícia al jaciment va ser més intensa i s'hi dipositaren reblliments amb material ceràmic relativament abundant.

CERÀMICA TROBADA A L'EXCAVACIÓ DEL SANTUARI DE LA MARE DE DÉU DE FOIX (TORRELLES DE FOIX)

INTRODUCCIÓ

A dalt de la muntanya de Foix, a 661 metres d'altitud, es troba el santuari de la Mare de Déu. Es tracta d'un conjunt d'edificacions format per l'antiga església parroquial, la rectoria i altres restes provinents d'un antic castell. Segons X. Fierro i X. Solé, els testimonis més antics de l'ocupació del cim de Foix són d'un moment tardà de l'època ibèrica, i no es coneixen dades escrites sobre un hipotètic poblament del turó fins a l'any 607, en què Bonifaci IV va concedir la primera indulgència als fidels de la parròquia de Foix. Un document del 703 assenyala que aleshores l'església va ser "reedificada de nou". Ara per ara, però, l'excavació que s'hi va dur a terme l'any 1985, amb motiu de les obres que hi va realitzar el nostre Servei,⁽²⁾ no va aportar elements suficients per identificar aquestes construccions esmentades a la documentació escrita,⁽³⁾ els vestigis de les quals són probablement fora de l'àrea que es va investigar.

Les restes arquitectòniques més antigues que es van trobar en l'excavació daten del segle XI, i, malgrat estar molt malmeses, van permetre identificar un edifici rectangular, inscrit dins el perímetre de l'església actual. Al segle XII o començament del XIII, s'hi va bastir una nova construcció per substituir-lo. També era de planta rectangular, i es va poder identificar perquè els seus vestigis corresponen al

perímetre actual de la nau del temple. Probablement, tant aquesta estructura com l'anterior formaven part d'un castell. L'any 1320 o el 1330, es va fer una nova consagració de l'església, i és en aquell moment que l'antiga construcció militar va esdevenir lloc de culte, i va restar abandonada —o transformada en una dependència d'altre caire— l'església antiquíssima que s'utilitzava fins llavors. A aquesta reforma correspon el perímetre bàsic de la nau tal i com avui ens ha pervingut, així com la capçalera poligonal d'estil gòtic, que es va aixecar de nova planta.

L'any 1378, es va bastir una capella adossada a la façana de tramuntana i al segle XV un pòrtic paral·lel a la de migdia. El 1557, es va enderrocar un campanar situat al creuer i es va aixecar al capcer l'espadaña que encara es conserva. A començament del segle XVII, es va erigir una nova capella a la banda septentrional de l'església. També es va construir un cor al terç occidental de la nau i, al costat de la façana meridional, es va col·locar una graonada, sota la qual hi havia un dipòsit d'aigua. Dins d'aquest mateix programa constructiu, cal incloure l'aixecament d'una sagristia adossada a l'angle sud-est de l'església. L'any 1705, s'hi va afegir una capella a la façana meridional aprofitant dues arcuacions del pòrtic, que va restar amortitzat. Aquesta és pràcticament la darrera modificació d'importància que va patir l'edifici, el qual va restar en desús progressivament fins que al 1892 va perdre la condició de parròquia, en benefici de l'església situada en el nucli urbà actual de Torrelles de Foix. Les darreres obres de restauració van tenir lloc entre 1981 i 1987.

LA CERÀMICA

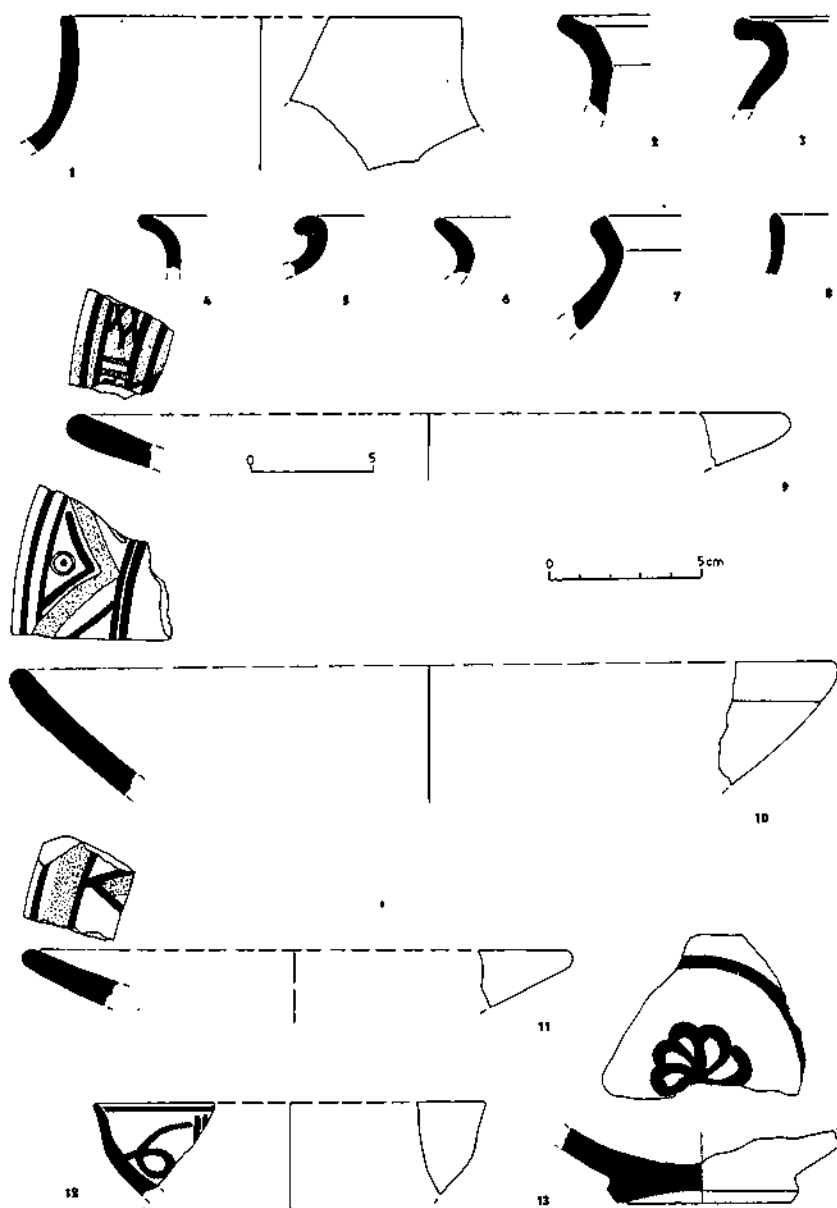
Al llarg de la intervenció arqueològica els resultats més importants de la qual acabem de resumir, es va aplegar un conjunt interessant de material, que fins ara havia romàs inèdit. Dins d'aquest lot, destacaven les monedes, que es van estudiar amb motiu d'unes Jornades anteriors,⁽⁴⁾ i la ceràmica, que descriurem tot seguit. Per facilitar-ne l'estudi, presentem una selecció del material, bàsicament els anomenats "fòssils directors" de cada estrat o bé els exemplars més ben conservats que hi van aparèixer, agrupats per classes i tallers. Val a dir que, quan les peces es trobaven en el seu context, cal aplicar-ne la data de la unitat estratigràficament corresponent. En cas

que es tractés de material residual, s'ha de recórrer a la cronologia proporcionada pels paral·lels.

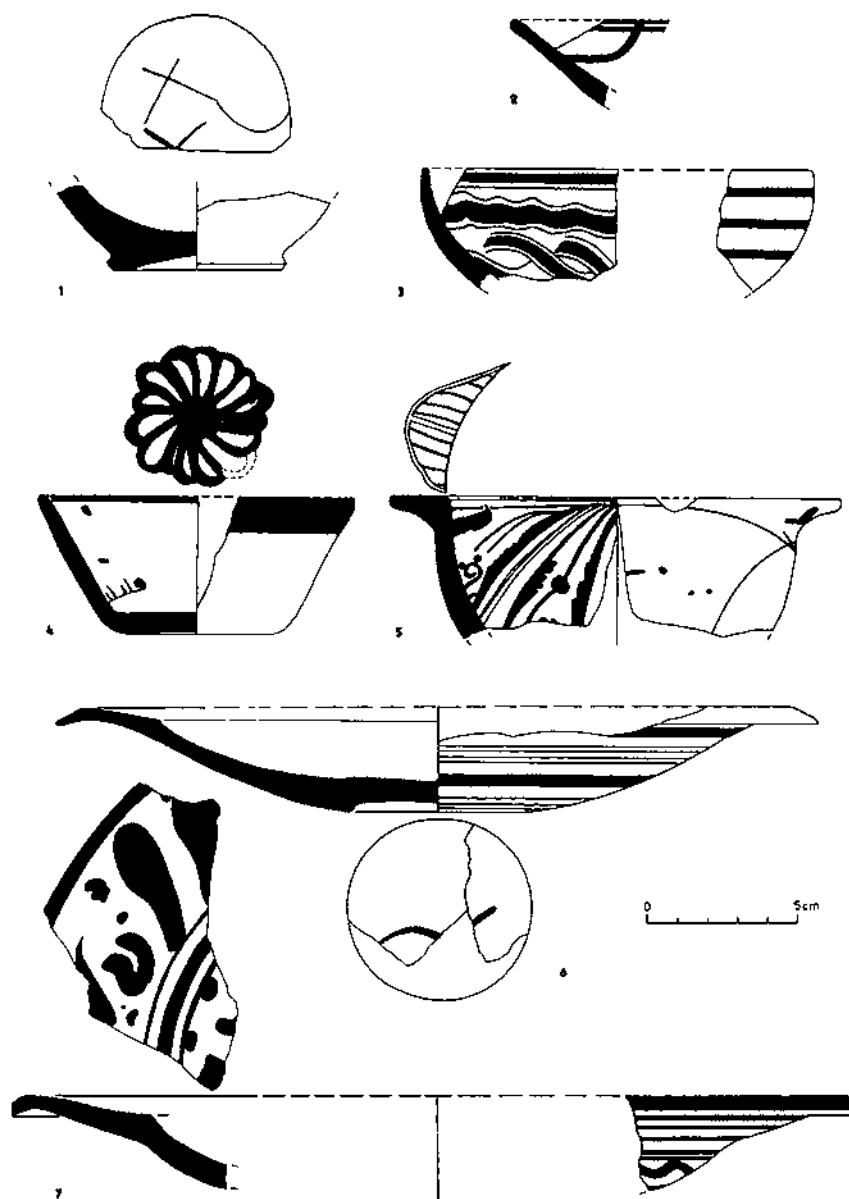
Ceràmica medieval de cuina

Aquesta classe de material no es troba gaire representada en el jaciment, ja que els estrats altmedievals van donar un repertori escàs i fragmentari, el qual apareix bàsicament a la làmina 1. En tots els casos, sembla tractar-se d'olles fetes al torn lent, de color grisós no sempre homogeni, o vermellós (lám. 1.3), de les quals no coneixem el perfil complet, ni tampoc és fàcil fer-nos una idea de l'aparença. Tanmateix, atesa la forma de la vora, podem intentar d'associar-les als tipus més representatius coneguts dins la comarca. En general, sembla que ens trobem davant de material propi dels segles XII al XIV, i, com veurem a l'inventari que segueix, se'n poden trobar alguns paral·lels. En aquest sentit, i seguint el nostre procediment habitual en l'anàlisi d'aquesta mena de ceràmica, en primer lloc hem assenyalat les peces semblants publicades procedents del Penedès, quan n'hi ha, i després hem fet comparacions amb material de llocs més allunyats.

1. U.E. 115 (lám. 1.1). Dià. vora 13'2 cm. Olla. Ceràmica grisa medieval. Datació estratigràfica: 1320-1330. No se'n coneixen paral·lels procedents dels jaciments penedesencs publicats. El fragment núm. 8 de la làmina 1 podria haver format part d'un exemplar semblant.
2. U.E. 115 (lám. 1.4). Olla. Ceràmica grisa medieval de pasta un xic grollera amb desgredant de quars de mida mitjana. Datació estratigràfica: 1320-1330. És una vora del tipus d'olla més estès entre els segles XII i XIV. A Santa Maria de Lavit (Torrelavit), n'hi ha una de semblant (López Mullor, Caixal, Fierro, 1997 a: 118, lám. XXXI.3; *Id.*, 1997, b: 298-308, fig. 10.4) tot i que és interessant d'assenyalar-ne la perduració fins a moments força avançats, tal i com han remarcat Beltrán (1994: 117-141, n. 62; 1997: 240-241, 251) i Cerdà (1997: 114, 120-122), els quals la fan arribar al segle XV.
3. U.E. 115 (lám. 1.5). Olla. Ceràmica grisa clara medieval amb un xic de desgredant calcari. Datació estratigràfica: 1320-1330.
4. U.E. 181 (lám. 1.2). Olla de ceràmica grisa medieval amb encaix per a tapadora a la vora. Ceràmica grisa medieval. Datació estratigràfi-

Làmina I.

Làmina II.

- ca: *terminus post quem* (t.p.q.) 1271. De l'Alt Penedès, s'ha publicat una d'aquestes peces procedents d'Olerdola. Es tracta, però, d'un tipus ben conegut en altres comarques, com ara l'Anoia i Osona, propi del període comprès entre la segona meitat del segle XII i mitjan segle XIV (López Mullor, Caixal, Fierro, 1997 a: 113-118, làms. XVII-XXXI; *Id.*, 1997 b: 298-308, fig. 10.9).
5. U.E. 190 (làm. I.3). Olla. Ceràmica oxidada medieval amb desgreixant molt fi. Datació estratigràfica: 1320-1330. En general, aquestes peces amb la vora tan girada solen ser tardanes dins la producció grisa/oxidada medieval. Encara que una mica de lluny, recorda un exemplar més sencer aparegut a Viladecans (López Mullor, Estany, 1998: 68, làm. CVIII.1, c. 1300) i a la ceràmica del Segrià o la Noguera (p.e. González, Markalain, 1997, amb bibliografia anterior). En tot cas, la data d'aquests paral·lels s'adiu amb la de la nostra peça.
 6. U.E. 216 (làm. I.7). Olla. Ceràmica grisa medieval amb desgreixant mitjà i gran de mica lluenta i quarsita. Datació estratigràfica: 1320-1330. Vora semblant a la d'una peça apareguda a Santa Maria de Lavit, Torrelavit (López Mullor, Caixal, Fierro, 1997 b: 308, fig. 10.6, s. XIII). També és una forma molt freqüent al taller de Cabrera d'Anoia, que té el *floruit* al segle XIII però arriba fins a mitjan XIV (López Mullor, 1997: 78-79, làms. I-II; López Mullor, Caixal, Fierro, 1997 a: 106-107, 114-118, XVII-XXXI; *Id.* 1997 b: 302-304, fins 8-9).
 7. U.E. 219 (làm. I.6). Olla. Ceràmica grisa clara medieval amb pasta depurada en què s'hi observa una mica de desgreixant de quars. Datació estratigràfica: t.p.q. 1271. Pot tractar-se de la vora d'un tipus prou conegut, segurament emparentat amb el que s'ha descrit més amunt amb el número 4, i al qual se'n poden aplicar els mateixos paral·lels.
 8. U.E. 219 (làm. I.8). Olla? Ceràmica grisa fosca medieval amb desgreixant mitjà de quars i mica. Datació estratigràfica: t.p.q. 1271. Aquest petit fragment es podria relacionar amb la peça núm. 1 de la mateixa làmina.

Ceràmica catalana decorada en verd i manganès

Aquest conjunt de produccions és representat escadusserament al jaciment per tres fragments força esmicolats que corresponen a

talladors, cadascun amb una orla decorativa diferent. Pertanyen als estrats 102, 115 i 180 (làms. I.9-11), però malauradament només la peça de la unitat 115 va aparèixer en un context propi, datat del període 1320-1330, i que correspon al nivell de fundació de l'església actual. La cronologia general que s'atribueix a aquesta classe de ceràmica va des de mitjan segle XIII al primer quart del segle XV (Llubià, 1967: 147; Barrachina, 1983: 199; Beltran, 1984: 230), i és aplicable als altres fragments del jaciment, apareguts fora de context, amb les matisacions proporcionades pels paral·lels.

1. U.E. 102 (làms. I.11). Diàm. vora: 17,7 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1654. Plat tallador de ceràmica catalana decorada en verd i manganès amb orla de *dos filets en manganès i un de verd entre-mig*. Forma: Parera, 1998: taula XII.3. Paral·lels: Barrachina, 1983: 102, fig. 12.3, primer quart x. XV; Cabestany, Riera, 1984: 191, taula V.2, segon terç x. XIV; Telese, 1992: 115, fig. 45-47, final s. XIII i tot el XIV.
2. U.E. 115 (làms. I.9). Diàm. vora: 23.3 cm. Datació estratigràfica: *c.* 1320-1330. Plat tallador de ceràmica catalana decorada en verd i manganès amb orla de *triglifs en verd i rombes amb aspes inscrites*. Forma: Parera, 1998, taula XII.1-3. Paral·lels: Cirici, 1977: 76-79, *c.* 1294; Cabestany, Riera, 1984: 191, taula V.7.
3. U.E. 180 (làms. I.10). Diàm. vora: 26,8 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1516-1556. Plat de ceràmica catalana decorada en verd i manganès amb orla de dos centres concèntrics en manganès, entre els quals se situen *ales de gavina* en verd i manganès i un cercle. Forma: Barrachina, 1983, fig. 11, n. 1. Paral·lels: Cabestany, Riera, 1984: 191, taula V.5-6, 2on terç s. XIV.

Ceràmica blava de Barcelona

Aquesta producció és representada a Foix per quatre fragments de l'estrat 102 (làms. I.12-13, II.1-2), que té un *t.p.q.* de 1654. En general, es tracta de peces molt amortitzades en el moment que es van dipositar en la unitat on van aparèixer, ja que, com han confirmat darreres investigacions arqueològiques, cal establir el límit final d'aquesta producció entre les darreries del segle XVI i els dos primers decennis

del XVII (Amigó, 1989: 167, c. 1602; *Id.* 1993: 273, 1590-1600; Roig, Coll, Molina, 1994: 647, 1553-1634; Parera, 1997 a: 134-135; *Id.* 1997 b: 200-201, c. 1620⁽⁵⁾). Dins els exemplars estudiats, tres escudelles i un plat, tot i l'estat fragmentari, se n'ha pogut reconèixer el motiu decoratiu conegut com a *roseta tancada*, a més d'una orla d'*alàfies*.

1. U.E. 102 (lám. I.12). Diàm. vora: 12,6 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1654. Escudella de ceràmica blava de Barcelona decorada amb una orla d'*alàfies*. Paral·lels: Soler, 1981: 26, fig. 3.132, s. XV; Amigó *et alii*, 1986: 43, 46, 77, fig. 54.531, mitjan s. XV; Bolós, Mallart, 1986: 61, CD15, CD17, 62, final x. XIV i x. XV; Beltrán de Heredia, 1987: 306, 310, lám. 2.1, s. XV o començament del XVI; Cerdà, 1991: 161, 169, 175, 177, lám. 8.2, 10.1-3, segona meitat s. XV; Telese, 1992: 113, 118, fig. 57, primera meitat s. XV; Moro, 1994: 21, lám. XXIX.2, s. XVI; Parera, 1997 a: 131, inici s. XV-primers decennis s. XVII.
2. U.E. 102 (lám. I.13). Diàm. base: 5,7 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1654. Escudella de ceràmica blava de Barcelona decorada amb el motiu central de la *roseta*, inscrita en un cercle. Forma: Parera, 3300 (*Id.* 1997 a: 128, lám. VII.A10.1, inici s. XV-mitjan XVI).
3. U.E. 102 (lám. II.1). Diàm. base: 5,6 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1654. Escudella de ceràmica blava de Barcelona decorada amb motius geomètrics molt estilitzats, que recorden els *angles oposats*. Paral·lels: Parera, 1997 a: 135, final x. XIV-primers decennis x. XVII.
4. U.E. 102 (lám. II.2). Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1654. Fragment de plat de ceràmica blava de Barcelona decorada amb orla de dos filets concèntrics i un traç intercalat. Paral·lels: *Id.* anterior.

Ceràmica de reflex metàl·lic

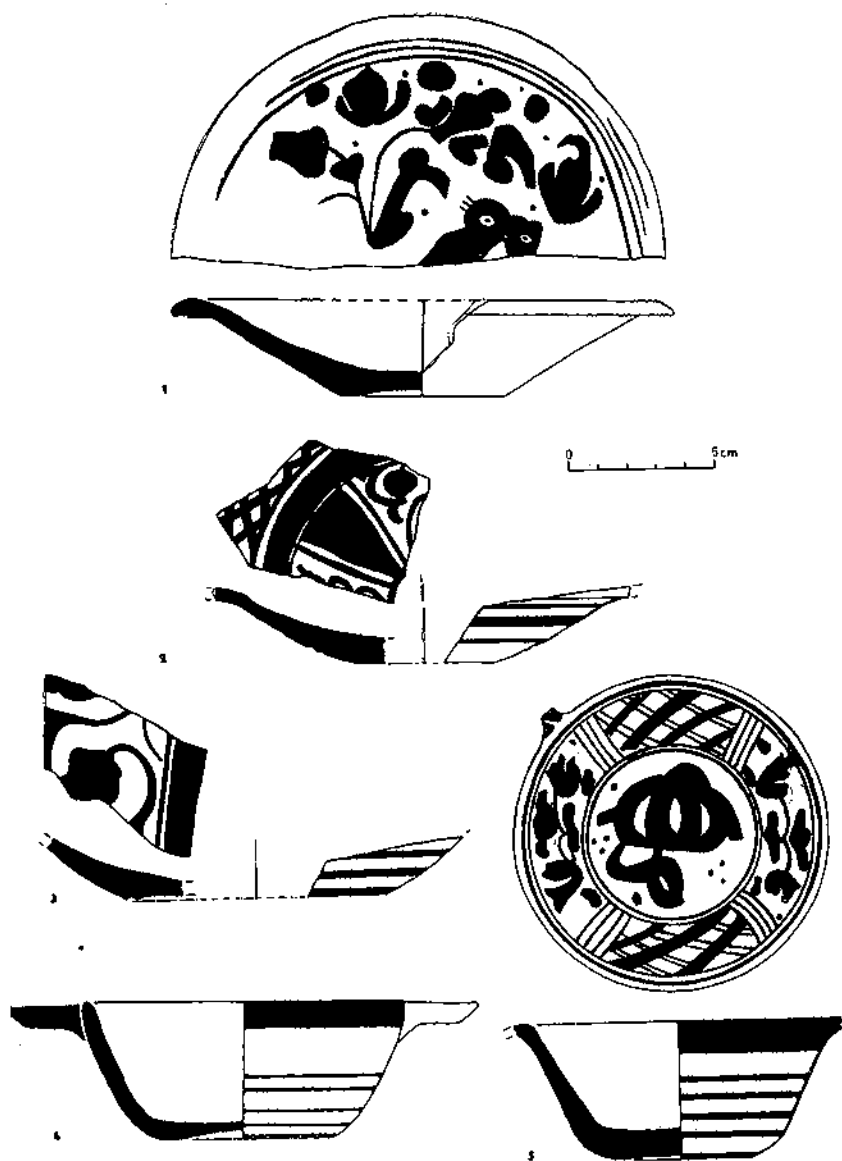
A Foix, aquest és el tipus més representat, amb un total de 12 exemplars que es caracteritzen per la varietat formal i estilística. Pel que fa a la decoració, els motius més antics trobats corresponent a la sèrie de les *fulles de card*, de filiació valenciana i datada de mitjan segle XV a final del XVI (González Martí, 1944: 464-465, fig. 570, 573;

Ainaud, 1952: 63, fig. 144; Martínez Cavió, 1983: 142, 143, 197, dib. 24, fig. 18; Espadaler, Juan, 1991: 205, fig. 2). Malauradament, l'únic exemplar ornat d'aquesta manera, una escudella amb nanses d'arc, va aparèixer de manera residual a l'estrat 3010 (lâm. II.5), que té un t.p.q. de 1652.

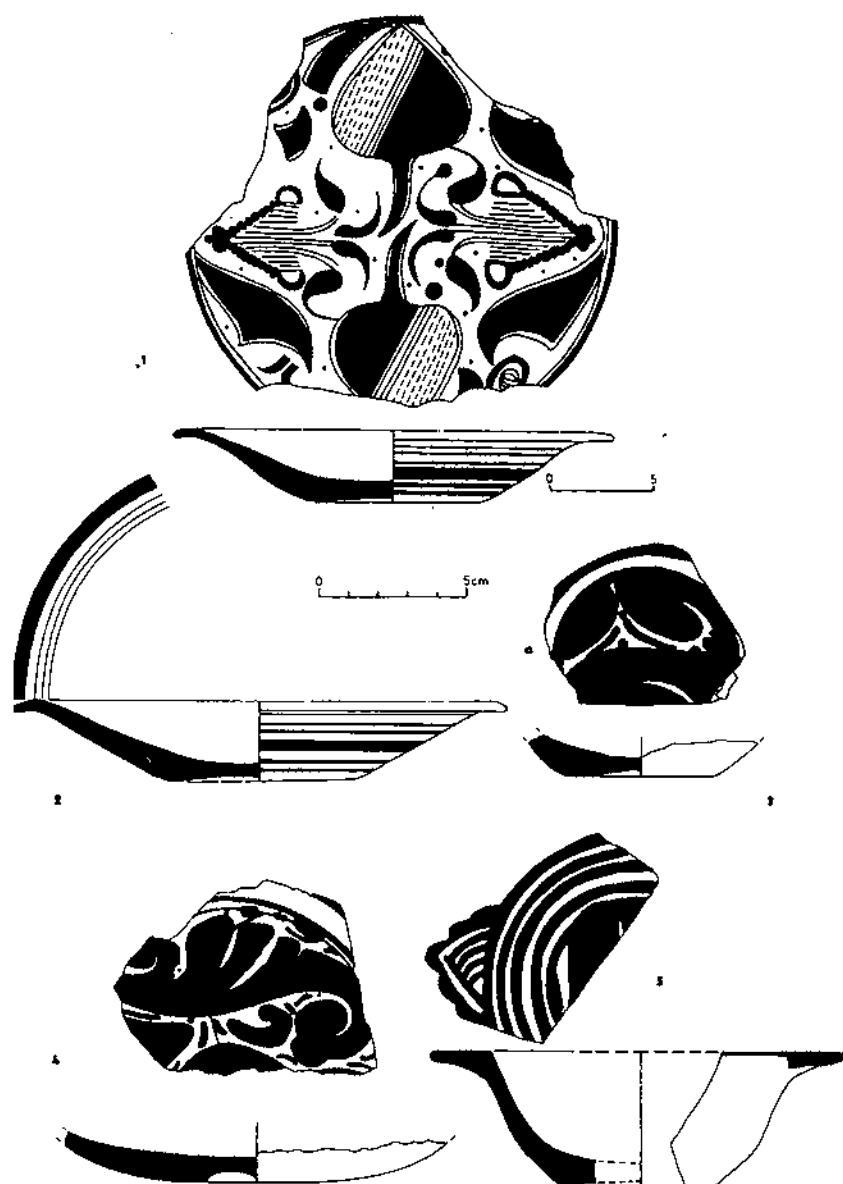
Llevat d'aquesta peça, el conjunt és format per produccions catalanes datades a partir de mitjan segle XVI. La similitud del repertori estilístic utilitzat entre els centres productors de Barcelona i Reus fa que estudiem conjuntament els materials que en procedeixen. Tanmateix, val a dir que s'hi diferencien dues tendències decoratives: una de més popular, identificada amb les sèries del pinzell-pinta triple, i una altra de més elaborada amb temàtica preferentment vegetal. Pel que fa a la primera, només en disposem d'un petit fragment d'escudella decorada amb el motiu de *roda dentada*, traçat en pinzell-pinta triple, amb circumferències concèntriques a l'exterior (u.e. 3011, lâm. II.3). Aquest exemplar, que s'ha datat entre el començament del segle XVI i el del XVII, va aparèixer en un context estratigràfic del c. 1652.

Quant la segona tendència decorativa, cal destacar dos fragments procedents dels estrats 3001-3008 i 3009 (lâms. II.7 i III.1), que podrien identificar-se amb els plats de *fons fullejat* (Batllori, Llubia, 1974). El primer, tot i que molt malmès, mostra una sanefa de tipus vegetal on semblen alternar els *gallons* o fulles amples amb altres de més petites. El revers és ocupat per circumferències concèntriques i espirals (Ainaud, 1952: fig. 329, 347). El segon fragment, amb una sanefa molt senzilla de quatre circumferències concèntriques, té un fons de fulles daurades amb un motiu central figurat, un mussol. Estilísticament, s'acosta a la producció de Reus (Ainaud, 1952: fig. 337, c. 1611; Vilaseca, 1964: 182, fig. 102, PMII, 1625-1633). Tots dos fragments van aparèixer, ja amortitzats, en un context del c. 1652.

Una escudella provinent de l'estrat 3009 (lâm. III.5), té les mateixes fulles daurades que la peça anterior, però situades a l'orla i alternades amb un enreixat compost per traços gruixuts i de pinzell-pinta doble. Al fons intern hi ha el motiu de la *carbassa* i grups de tres punts formant un triangle. Aquest exemplar té diversos paral·lels a Mataró, Viladecans, Reus i Barcelona, tots, però, de filiació dubtosa i amb unes cronologies que abracen des del darrer quart del segle XVI al primer terç del XVII (Vilaseca, 1964: 177, fig. 30, tercer quart s. XVI;

Làmina III.

Làmina IV.

Santanach, 1987: 26-27, fig. 2, transició del s. XVI al XVII; Cerdà, 1989: 215-216, 230, 233, c. 1630; Llorens, 1989: 152, primer terç s. XVII; Parera, 1998: làm. LXXXIV.4, c. 1620). L'exemplar que ens ocupa té una datació estratigràfica del c. 1652. Hi ha un altre fragment d'escudella decorat en el fons intern amb una *roseta tancada* (làm. II.4). Procedeix de l'estrat 3001-3008, datat com l'anterior, i també té paral·lels a Reus, Mataró i Barcelona (Vilaseca, 1964: 176-177, figs. 33, 123, 135, 138, període 1575-1633; Santanach, 1987: 26-27, fig. 2, transició del s. XVI al XVII; Cerdà, 1989: 215-216, 233; Llorens, 1989: 152, primer terç s. XVII).

La peça més ben conservada és de l'estrat 102 (làm. IV.1). Es tracta d'un plat decorat amb motius fitomòrfics, com són les *fulles cordiformes* de pecíol diferenciats, pintades amb traç doble i amb el limbe dividit en dues bandes decoratives, una de plana i l'altra de petits traços rectes: altres *fulles lanceolades* d'escotadura basal, el *verticilis florals* i els *brots foliars*. Aquests motius es disposen seguint un esquema radial: al centre del plat alternen les fulles cordiformes i els verticilis florals, mentre que les fulles lanceolades es disposen de manera d'orla. En els espais intermedis hi ha brots foliars i punts. La paret externa del plat és decorada amb circumferències concèntriques de gruix variable. La distribució del camp ornamental s'acosta molt a la d'altres exemplars datats del c. 1620 a Viladecans (Parera, 1998: làm. IX.7-11), i a certs motius laminars utilitzats a Reus durant la transició del segle XVI al XVII (Vilaseca, 1964: 181, fig. 80.5). Malgrat tot, la datació estratigràfica del nostre exemplar és una mica més tardana, dels volts del 1654.

En darrer lloc, esmentem dos fragments trobats, respectivament, als estrats 3010 i 2044 (làm. III.3 i III.2), decorats radialment mitjançant l'alternança de *tascons plans* i de *roleus florals*. Aquest tipus té paral·lels a Reus i Calafell, datats al llarg de la segona meitat del segle XVI (Vilaseca, 1964: 196, 212, figs. 29-31, 41.6-7; Santacana, 1986: làm. 23.44, segona meitat s. XVI). Els nostres exemplars, però, apareixen de manera residual en capes amb *t.p.q.* del 1652 i del 1711, respectivament.

1. U.E. 3001-3008 (làm. II.4). Dià. vora: 10,4 cm. Dià. base: 4,8 cm, alçada: 4,6 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Escudella troncocònica. Ceràmica catalana de reflex metàl·lic amb decoració central d'una *roseta tancada*. La cara externa és decorada amb

una banda ampla sota el llavi. Forma: Cerdà, 1989, 230 (però amb nanses trapezoïdals). Paral·lels: Vilaseca, 1964: 176-177, figs. 33, 123, 135, 138, període 1575-1633; Santanach, 1987: 26-27, fig. 2, transició del s. XVI al XVII; Cerdà, 1989: 215-216, 233, 1630; Llorens, 1989: 152, primer terç s. XVII.

2. U.E. 3001-3008 (lám. II.6). Diàm. vora: 23,8 cm, alçada: 3,6 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Plat d'ala amb fons extern còncav. Ceràmica catalana de reflex metàl·lic amb decoració perduda a l'interior i cercles concèntrics de guix alternant a l'exterior. El fons extern, a més, presenta restes del que podria ser una marca de l'obra. Forma: Parera, 1998, taula XIX.2; Cerdà, 1989, 230.
3. U.E. 3001-3008 (lám. II.7). Diàm. vora: 27,2 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Plat de ceràmica catalana de reflex metàl·lic decorada amb orla de *gallons* i motius vegetals; la paret externa presenta circumferències concèntriques i una línia ondulada intercalada. Forma: Cerdà, 1989, 320; Parera, 1998, taula XIX.2. Paral·lels: Ainaud, 1952: fig. 329, 347, inici s. XVI-mitjan s. XVII.
4. U.E. 3001-3008 (lám. IV.2). Diàm. vora: 15,5 cm, Diàm. base: 6 cm, alçada: 2,7 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Plat amb vora girada cap enfora i fons extern còncav. Ceràmica catalana de reflex metàl·lic que ha perdut la decoració interior, mentre que conserva cercles concèntrics a la vora i a la paret externa. Forma: Parera, 1998, taula XVIII.3-4.
5. U.E. 3009 (lám. III.1). Diàm. vora: 17,2 cm. Diàm. base: 5,5 cm. Alçada: 3,3 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Plat de vora girada cap enfora. Ceràmica catalana de reflex metàl·lic decorada amb motius vegetals i zoomòrfics, en aquest cas un mussol. La decoració exterior s'ha perdut. Forma: Cerdà, 1989, 230; Parera, 1998, taula XVIII.4. Paral·lels: inici s. XVI-mitjan XVII (Ainaud, 1952: fig. 337; Vilaseca, 1964: 182, fig. 102; Cerdà, 1989: 230).
6. U.E. 3009 (lám. III.4). Diàm. vora: 10,2 cm. Diàm. base: 6 cm. Alçada: 4,7 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Escudella troncocònica amb dues nanses trapezoïdals. Ceràmica de reflex metàl·lic que ha perdut la decoració interior; i encara presenta a la paret externa línies horitzontals paral·leles. Forma: Cerdà, 1989, 230; Parera, 1998, taula XX.5-6.

7. U.E. 3009 (lám. III.5). Diàm. vora: 9,8 cm. Diàm. base: 4,6 cm. Alçada: 4,8 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Escudella amb l'arrencament de dues nanses. Ceràmica catalana de reflex metàl·lic amb decoració geomètrica radial, en què s'alternen enreixats i motius florals; al centre, hi ha el motiu de la *carbassa*. Presenta decoració de circumferències concèntriques a la paret externa. Forma: Cerdà, 1989: 230; Parera, 1998, taula XX.5. Paral·lels: Vilaseca, 1964: 177, fig. 30, tercer quart s. XVI; Santanach, 1987: 26-27, fig. 2, transició del s. XVI al XVII; Llorens, 1989: 152, primer terç s. XVII; Cerdà, 1989: 215-216, 230, 233. c. 1630; Parera, 1998: lám. LXXXIV.4, c. 1620.
8. U.E. 3010 (lám. II.5) Diàm. vora: 12 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Escudella amb dues nanses d'arc o unilobulars. Ceràmica de reflex metàl·lic decorada a l'interior amb el motiu de les *fulles de card*, mentre que l'exterior és ocupat pel motiu de les *palmetes obertes*. Les nanses són decorades amb ratlles paral·leles. Paral·lels: de mitjan segle XV a final del XVI (González Martí, 1944: 464-465, fig. 570, 573; Ainaud, 1952: 63, fig. 144; Martínez Caviro, 1983: 142, 143, 197, dib. 24, fig. 18; Espadaler, Juan, 1991: 205, fig. 2).
9. U.E. 3010 (lám. III.3). Diàm. base: 8,9 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Plat de ceràmica catalana de reflex metàl·lic, decorat amb un motiu de disposició radial, on s'alternen *roleus florals* i *tascons plans*. La paret externa presenta circumferències concèntriques de gruix uniforme. Paral·lels: Vilaseca, 1964: 196, 212, figs. 29-31, 41.6-7; Santacana, 1986: lám. 23.44, segona meitat s. XVI.
10. U.E. 3011 (lám. II.3). Diàm. vora: 13 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Escudella semiesfèrica de ceràmica catalana de reflex metàl·lic decorada, mitjançant un pinzell-pinta, amb l'orla de *roda dentada*. Forma: Cerdà, 1989, 230; Parera, 1998, taula XX.3. Paral·lels: Bofill, 1941: 64, figs. 14, 43, 49, inici x. XVI-inici s. XVII.
11. U.E. 2044 (lám. III.2). Diàm. base: 4,5 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1711. Plat de ceràmica catalana de reflex metàl·lic decorat amb el motiu de *tascons plans* alternats amb *roleus florals* sobre els quals es disposa un enreixat. La paret externa presenta circumferències concèntriques fetes amb traços de gruixos diversos.

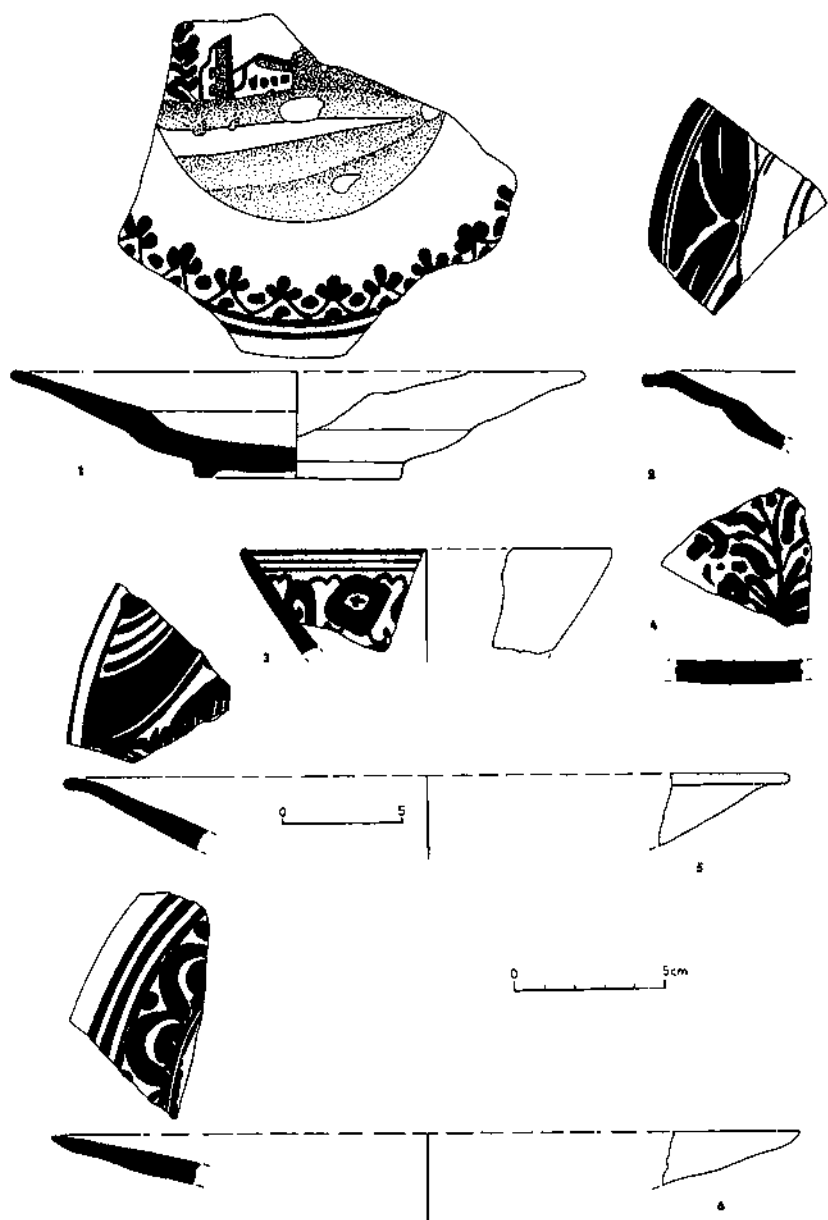
Paral·lels: Vilaseca, 1964: 196, 212, figs. 29-31, 41.6-7; Santacana, 1986: làm. 23.44, segona meitat s. XVI.

12. U.E. 102 (làm. IV.1). Diàm. vora: 19,1 cm. Diàm. base: 8,4 cm. Alçada: 2,5 cm. Datació estratigràfica: t.p.q. 1654. Plat de ceràmica catalana de reflex metàl·lic. Presenta una decoració interior amb orla de circumferències concèntriques i fons de tipus fitomòrfic, amb *fulles cordiformes* de traça doble, *fulles lanceolades* amb escotadura basal i altres motius estilitzats. L'ornamentació exterior és a base de circumferències concèntriques de diversos gruixos. Forma: Cerdà, 1989: 230; Parera, 1998, taula XVIII.4-5. Paral·lels: de final s. XVI a la segona dècada del XVII (Vilaseca, 1964: 181, fig. 80.5; Parera, 1998: làm. IX.7-11).

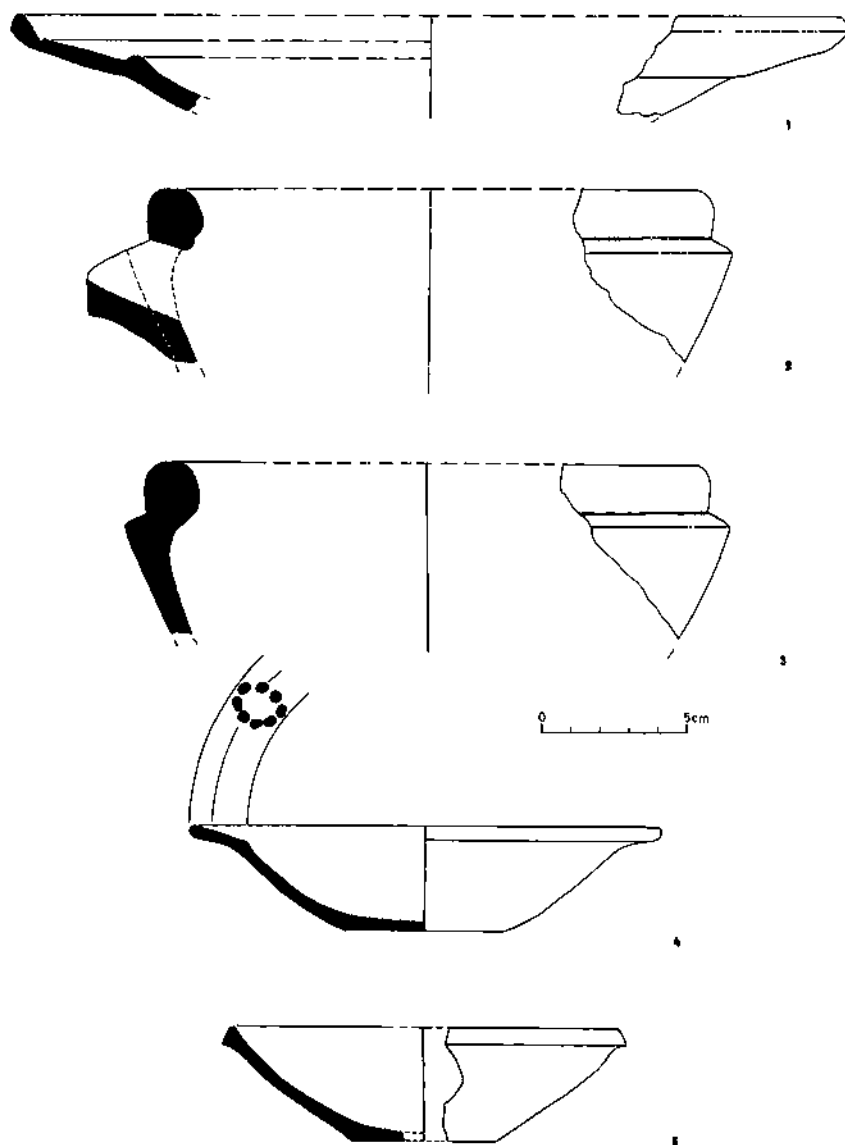
Ceràmica blava catalana

A l'excavació del santuari de Foix es van trobar nou fragments d'aquesta classe que hem considerat significatius, els quals corresponen a plats de diferents diàmetres i a escudelles. Per la tipologia i els motius decoratius que presenten, es pot dir que pertanyen a produccions que van del començament del segle XVII fins ben bé inicis del XIX. De la primera fase, hi ha tres peces que presenten els motius anomenats genèricament d'*orles diverses*; dues van aparèixer a l'estrat 3001-3008 i estan decorades, respectivament, amb *volutes contraposades* i l'*ull creuat* (làm. IV.4, V.3). L'altra, de l'estrat 2044, presenta una orla d'*ales de gavina i esglaons* (làm. V.2). Aquests fragments van aparèixer en un context estratigràfic del c. 1652, en el primer cas, i del c. 1711 en el segon, per la qual cosa els hem atribuït la datació general del primer terç del segle XVII, establerta per a aquest tipus decoratiu (Telese, 1991: 37). D'època més tardana, entre el 1620 i el 1670, són tres exemplars dels estrats 3001-3008, 1024 i 2044 (làms. V.5, IV.3, IV.5), decorats amb els motius de la *corbata*, la *figueta* i de *cercles concèntrics*. D'aquests, només el primer, de la u.e. 3001-3008, va aparèixer en el seu context, amb un t.p.q. del 1652.

Resten encara dos fragments, l'un pertany a les sèries de *Poblet* (u.e. 3001-8, làm. V.6) i l'altre a les d'*influència francesa* (u.e. 2044, làm. V.1). La decoració que presenta el primer s'ha datat del darrer terç del segle XVII i el començament del XVIII (Telese, 1987: 42, 44,

Làmina V.

Làmina VI.

fig. 8.A); en el jaciment la cronologia és més imprecisa, ja que només disposem d'un *t.p.q.* del 1652. En el segon fragment, s'observa una orla de *trèvol i punts*, la seva datació estratigràfica, dels volts del 1711, s'inscriu dins el període producció d'aquest motiu, centrat entre mitjan segle XVII i inicis del XVIII (Batllori, Lluhià, 1974: 77 fig. 223^a; Llorens, 1977: 160; Cerdà, 1993 a: 30).

1. U.E. 3001-3008 (lám. IV.4). Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Fragment de plat de ceràmica blava catalana decorada, al fons intern, amb el motiu de *volutes contraposades*. Forma: Parera, 1998, taula XXI.3. Paral·lels: Telese, 1991: 105, fig. 13, 1600-1635.
2. U.E. 3001-3008 (lám. V.3). Diàm. vora: 12,2 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Escudella. Ceràmica blava catalana decorada amb una orla de tres cercles concèntrics i el motiu de *l'ull creuat*. Paral·lels: Telese, 1991: 110, fig. 26, 27, 1600-1635.
3. U.E. 3001-3008 (lám. V.5). Diàm. vora: 29,3 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Plat. Ceràmica blava catalana amb orla de *corbata*. Forma: Parera, 1998, taula XVIII.5. Paral·lels: Batllori, Lluhià, 1974: 71, 1600-1650; Cirici, 1977: 234, 1600-1650; Llorens, 1977: 52, 1600-1650; Telese, 1991: 131, lám. III.55, figs. 126-133, 1620-1670.
4. U.E. 3001-3008 (lám. V.6). Diàm. vora: 25 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Plat. Ceràmica blava catalana amb orla d'*arcs simples fent cadena*, amb traços de farciment aplanats per sota dels arcs i punts rodons per sobre, que pertany al tipus A de la sèrie de *Poblet*. Forma: Parera, 1998, taula XXIII.1-3. Paral·lels: Telese, 1987: 42, 44, fig. 8.A, darrer terç s. XVII i inicis del XVIII.
5. U.E. 1024 (lám. IV.3). Diàm. base: 5 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1874. Escudella de ceràmica blava catalana decorada en el fons intern amb el motiu de la *figueta*. Paral·lels: Telese, 1991: 128-129, figs. 106, 107, 1630-1670.
6. U.E. 1043 (lám. V.4). Fragment de la base d'un plat de ceràmica blava catalana decorada amb un motiu vegetal no determinat.
7. U.E. 2044 (lám. IV.5). Diàm. vora: 10 cm. Diàm. base: 5,2 cm. Alçada: 4,7 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1711. Escudella *sagnadora* amb nanses triangulars lobulades. Ceràmica blava catalana

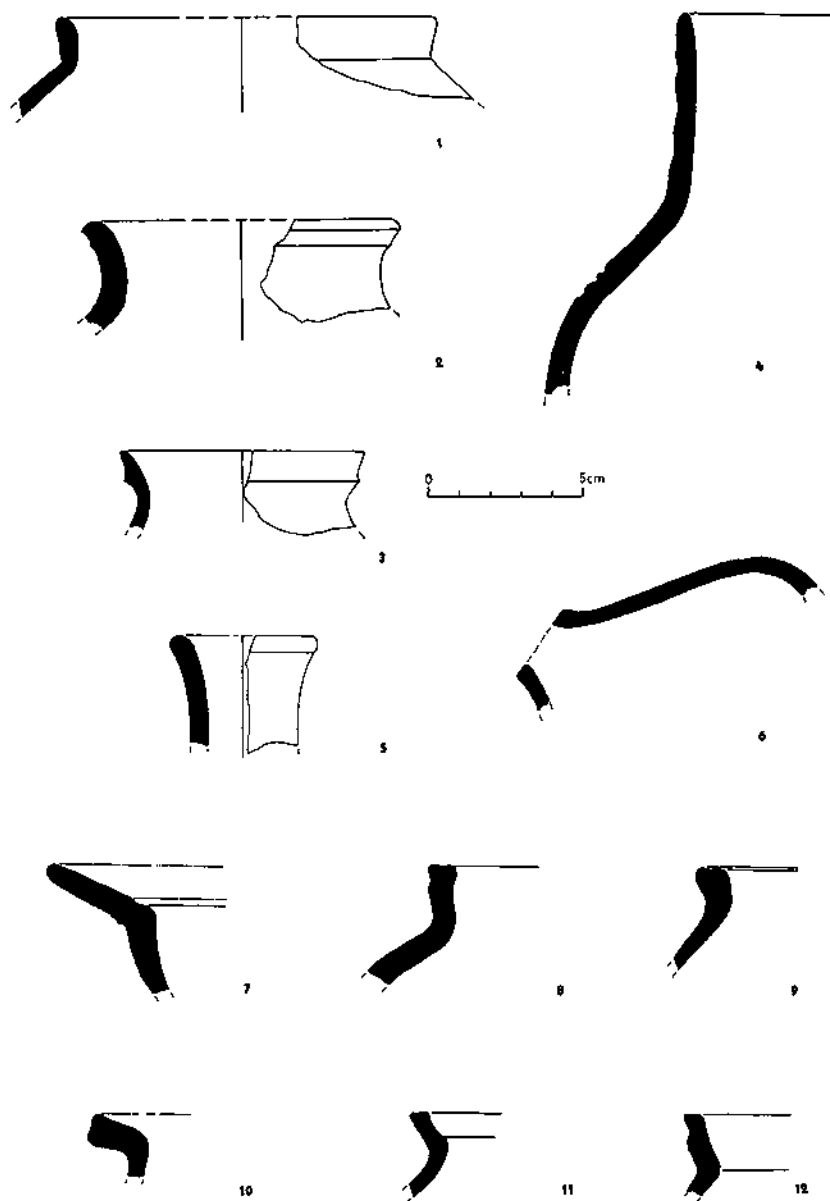
decorada amb quatre *cercles concèntrics* a l'orla i el motiu de *ralles obliqües* a la nansa. Forma: Parera, 1998, taula XXIV.4. Paral·lels: Telese, 1991: 126-127, làm. XV.17, 1635-1670.

8. U.E. 2044 (làm. V.1). Diàm. vora: 18,8 cm. Diàm. base: 6,8 cm. Alçada: 3,5 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1711. Plat. Ceràmica blava catalana decorada amb orla de *trèvols i punts* i fons paisatgístic; pertany a la sèrie anomenada *d'influència francesa*. Paral·lels: Batllori, Llubia, 1974: 77, fig. 223A, mitjan s. XVIII; Llorens, 1977: 160; Cerdà, 1993 a: 30, segona meitat s. XVIII i començament del XIX.
9. U.E. 2044 (làm. V.2). Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1711. Fragment de plat de ceràmica blava catalana decorada amb l'orla d'*ales de gavina i esglaons*. Paral·lels: Telese, 1991: 163, fig. 58, 1600-1635.

Ceràmica vidriada comuna

D'entre la ceràmica d'aquesta classe apareguda al jaciment, presentem cinc fragments fets amb cuita oxidant que es conserven en un relatiu bon estat. Es tracta de tres plats i dos morters vidriats de color marró o castany els primers i de color verd els darrers. La majoria dels exemplars s'han trobat en un context estratigràfic de mitjan segle XVII, llevat d'un fragment aparegut a l'estrat 87, del període 1844-1874, i un altre de l'estrat 2044, que té un *t.p.q.* de 1711.

1. U.E. 87 (làm. VI.5). Diàm. vora: 13,4 cm. Diàm. base: 5 cm. Alçada: 4 cm. Datació estratigràfica: 1844-1874. Plat petit de perfil troncocònic, llavi arrodonit i lleugerament exvasat i àpode. Ceràmica vidriada de color castany a tota la peça. Paral·lels: Roldós, 1981: 233, làm. 15-16, s. XIX; Parera, 1998: 109, 111, taula XXV, 1800-1817.
2. U.E. 110 (làm. VI.2). Diàm. vora: 18,5 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Fragment de morter amb abocador, vidriat de color verd a l'interior amb alguns regalims exteriors. Pasta vermellosa. Forma: Parera, 1998, taula XXXIII.2.
3. U.E. 110 (làm. VI.3). Diàm. vora: 18,6 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Fragment de morter vidriat de color verd a l'interior amb alguns regalims exteriors. Pasta rogenca. Forma: Parera, 1998, taula XXXIII.1.

Làmina VII.

4. U.E. 1032 (l'àm. VI.4). Dià. vora: 16,2 cm. Dià. base: 5,6 cm. Alçada: 3,7 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1652. Plat fondo amb ala. Ceràmica vidriada de color castany a tota la peça amb decoració de trepa en groc d'un cercle puntejat. Pasta vermellosa. Paral·lels: Cerdà, 1993 b: 19-21, foto 1, segona meitat s. XVIII; Rigo, Gili, 1992: 34, fig. 18.1, s. XVIII.
5. U.E. 2044 (l'àm. VI.1). Dià. vora: 28,7 cm. Datació estratigràfica: *t.p.q.* 1711. Plat d'ala de ceràmica vidriada marró a tota la peça. Pasta rogenca. Paral·lels: López Mullor, 1988: 31, 33, l'àm. XII.8, mitjan s. XVII; Santacana, 1986: 83, l'àm. 27.77.

NOTES

- (1) Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Diputació de Barcelona.
- (2) Les obres de restauració van ser dirigides pel doctor arquitecte Rafael Vila Rodríguez, i l'excavació la van dirigir els senyors Xavier Fierro Macia i Xavier Solé Palacín, sota la supervisió del primer de nosaltres.
- (3) L'estudi de la documentació escrita sobre el santuari de Foix, que roman inèdit, el van realitzar les senyores Anna Castellano Tresserra i Maria José Sureda Bernà, i el seguim punt per punt en aquesta breu notícia històrica.
- (4) Clua, 1992.
- (5) Als estrats fundacionals de la sagristia de l'església de Santa Maria del castell de Castelldefels, datats entre 1588 i 1611, també va aparèixer aquesta ceràmica.

BIBLIOGRAFIA

Abreviatures

ABMAB: *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*. Barcelona.

AM: *Acta Historica et Archaeologica Medicevalia*. Barcelona.

BIC: *Butlletí Informatiu de Ceràmica*. Barcelona.

II CAME: *II Congreso de Arqueología Medieval Española*. Madrid, 1987.

Ceràmica medieval catalana: *Ceràmica medieval catalana. El monument document*, QCT, 9, Diputació de Barcelona, Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Barcelona, 1997.

La céramique médiévale: *La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale, X-XV siècles*. Valbonne 1978. Paris, 1980.

Laietania: *Laietania*. Mataró.

MP: *Miscel·lània Penedesenca*. Sant Sadurn d'Anoia.

MIAC: *Memòries de les Intervencions Arqueològiques a Catalunya*, Servei d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya. Barcelona.

MOA: *Monografies arqueològiques*, Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona. Barcelona.

QCT: *Quaderns Científics i Tècnics*, Diputació de Barcelona, Servei del Patrimoni Arquitectònic Local.

Transferències i comerç de ceràmica: *Transferències i comerç de ceràmica a l'Europa mediterrània (segles XIV-XVII)*. V Jornades d'Estudis Històrics Locals, Institut d'Estudis Balearics. Palma, 1997.

Repertori

AINAUD, J. (1952). "Cerámica y vidrio". *Ars Hispaniae*, X. Madrid.

AMIGÓ, J. et alii. (1986). "El Bullidor, jaciment medieval. Estudi de materials i documentació". *Quaderns d'Estudis Santjustencs*, III, Sant Just Desvern.

—. (1991). "El molí fariner de Can Batlle, segles XV-XX (Vallirana, Barcelona)". *QCT*, 3: 163-170.

—. (1993). "La torre de guaita de Ca l'Alzina de Montgat (Barcelona)". *QCT*, 5: 267-274.

BARRACHINA, J. (1983). "Estudi arqueològic del jaciment". *El castell de Llinars del Vallès. Un casal noble a la Catalunya del segle XV*. Barcelona.

BATLLORI, A.; LLUBIÀ, L. (1974). *Ceràmica catalana decorada*. Barcelona.

BELTRAN DE HEREDIA, J. (1987). "Excavación en el campanario de la iglesia de Sant Boi de Lluçanès (Barcelona)". *II CAME*, vol. III: 304-312.

—. (1994). "Terminologia i ús dels atuells ceràmics de cuina a la baixa Edat Mitjana. Fitxes tècniques". *Del rebost a la taula. Cuina i menjar a la Barcelona gòtica*, Ajuntament de Barcelona. Barcelona: 46-58, 137-144.

—. (1997). "La ceràmica localitzada a l'extradós de les voltes de la Pia Almoina de Barcelona". *Ceràmica medieval catalana*: 235-254.

BOFILL, F. DE P. (1941). "Ceràmica barcelonesa de reflejo metálico". *ABMAB*, I: 53-78.

BOLOS, J.; MALLART, L. (1986). "La granja cistercenca d'Ancosa. La Llacuna", *Excavacions Arqueològiques a Catalunya*, 7, Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.

CABESTANY, J.F.; RIERA, F. (1984). "Ceràmica de Manresa. Segle XIV". *AM*, annex 2: 183-197.

- CERDA, J. (1989). "La troballa de ceràmica catalana del segle XVII a la plaça Gran de Mataró". *Ceràmica catalana de reflex metàl·lic*. Segles XV a XVII. Barcelona: 215-241.
- (1991). "Un conjunt de ceràmica del segle XVI procedent de Can Xammar (Mataró)". *Lletania*, 6: 157-178.
- (1993 a). "Un conjunt de pisa i terrissa dels segles XVIII-XIX trobat a Mataró (el Maresme). II part". *BIC*, 52: 29-33.
- (1993 b). "Un conjunt de pisa i terrissa dels segles XVIII-XIX trobat a Mataró (el Maresme). III part". *BIC*, 53: 18-25.
- (1997). "Documentació escrita i dades arqueològiques. Fonts per al coneixement de l'evolució d'una típica forma de terrissa catalana: l'olla". *Transferències i comerç de ceràmica*: 111-124.
- CIRICI, A. (1977). *Ceràmica catalana*. Barcelona.
- CLUA, M. (1992). "Circulació monetària a l'Alt Penedès. Les monedes de Santa Maria de Foix, segles XIII-XX". *MP*, XVII: 257-284.
- DAOULATI, A. (1980). "Céramiques andalouses à reflets métalliques découvertes à la Kasbah de Tunis". *La Céramique Médiévale*: 343-357.
- ESPADALER, R.; JUAN, M. (1991). "Excavació arqueològica de Sant Miquel de Cardona (Bages)". *QCT*, 3: 197-205.
- FIERRO, X.; SOLÉ, X. (1990). "Santuari de la Mare de Déu de Foix. Torrelles de Foix. Notícia històrica. Treballs d'arqueologia". *Memòria 1985-1989*, Servei del Patrimoni Arquitectònic, Diputació de Barcelona. Barcelona: 130-133.
- (1991). "Evolució arquitectònica de la iglesia del santuario de Santa Maria de Foix (Torrelles de Foix, Alt Penedès)". Simposi Actuacions en el Patrimoni Edificat Medieval i Modern (segles X al XVIII). *Quaderns Científics i Tècnics*, 3, Diputació de Barcelona, Servei del Patrimoni Arquitectònic. Barcelona: 109-114.
- GONZÁLEZ MARTÍ, M. (1944). *Cerámica española*. Barcelona.
- GONZÁLEZ, J.R.; MARKALAIN, J. (1997). "Panorama de la ceràmica grisa medieval en les Terres de Ponent". *Ceràmica medieval catalana*: 213-224.
- LLORENS, J. (1977). *Plats i pots de ceràmica catalana. Segles XV al XVII*. Barcelona.
- (1989). *Ceràmica catalana de reflex metàl·lic*. Segles XX a XVII. Barcelona.
- LÓPEZ MULLOR, A. (1988). "Excavacions a l'ermita de la Mare de Déu de Bellvitge. L'Hospitalet de Llobregat, Barcelonès. Campanyes 1979-1981". *Identitats* (l'Hospitalet), I, 1988: 17-39.
- (1997). "Difusió i datació de materials procedents de la terrisseria de Cabrera d'Anoia o Cabrera d'Igualada (Anoia, Barcelona)". *Transferències i comerç de ceràmica*: 75-89.

- LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À.; FIERRO, J. (1997 a). "Cronologia i difusió d'un grup de ceràmiques medievals trobades a les comarques de Barcelona (segles VII-XIV)". *Ceràmica medieval catalana*: 101-142.
- . (1997 b). "Elementos para la difusión y cronología de la cerámica gris medieval en las comarcas de Barcelona". *Material Culture in Medieval Europe. Papers of the "Medieval Europe-Brugge 1997" Conference*, vol. 7. Zellik: 293-310.
- LÓPEZ MULLOR, A.; ESTANY, I. (1998). "Ceràmica antiga i ceràmica medieval de cuina". *Torre del Baró (Viladecans). Arqueologia.. Monografies*, 4, Servei del Patrimoni Arquitectònic Local, Diputació de Barcelona. Barcelona: 67-69.
- MARTINEZ CAVIRO, B. (1983). *La loza dorada*. Madrid.
- MORO, A. (1994). "El fossat nord del castell cartoixà de Vallparadís, Terrassa, Vallès Occidental". *Memòries de les Intervencions Arqueològiques a Catalunya*, 5, Servei d'Arqueologia. Barcelona: 6-53.
- PARERA, M. (1997 a). "Materials per a l'estudi de la ceràmica de Barcelona decorada en blau (segles XIV-XVII)", *Transferències i comerç de ceràmica*: 125-145.
- . (1997 b). "Ceràmica baix-medieval trobada a la Torre del Baró (Viladecans, Baix Llobregat)". *Ceràmica medieval catalana*: 199-211.
- . (1998). "La ceràmica medieval decorada i la ceràmica moderna". *Torre del Baró (Viladecans), Arqueologia. Monografies*, 4, Servei del Patrimoni Arquitectònic Local, Diputació de Barcelona. Barcelona: 69-188.
- RIGO, A.; GILI, E. (1992). *El molí d'en Ribé, un molí baix-medieval (Santa Coloma de Gramenet, Barcelonès)*, MIAC, 3. Barcelona: 6-35.
- ROIG, J.; COLL, J.M.; MOLINA, J.A. (1994). "Els escudellers i la producció ceràmica de Vilafranca (segona meitat del segle XVI-primer meitat del segle XVII)". *MP*, xx: 637-48.
- ROLDOS, J. (1981). "La ceràmica catalana de la Riera núm. 45 de Mataró". *Laietania*, 1: 231-248.
- SANTACANA, J. (1986). *Excavació i restauració del castell de la Santa Creu (Calafell, Baix Penedès)*, MOA, 6. Barcelona.
- SANTANACH, J. (1987). "Noves aportacions sobre l'obra d'escudellers barcelonina en la transició dels segles XVI i XVII". *BIC*, 35: 26-29.
- SOLÉ, X.; FIERRO, X. (1987). "Excavaciones en la iglesia del santuario de Santa Maria de Foix. Torrelles de Foix (Barcelona)". *II CAME, VOL. III*: 697-703.
- SOLER, N. (1981). *Ceràmica valenciana del segle XV trobada a la Pia Almoïna de Tirona*. Girona.
- TELESE, A. 1986. "Les sèries de Poblet". *BIC*, 32: 38-44.
- . (1987). "Les sèries de Poblet. Addicions". *BIC*, 35: 30-31.

-
- (1991). *La vaixel·la blava catalana de 1570 a 1670. Repertori, catalogació i proposta per a la seva nomenclatura. Investigació bibliogràfica sobre la pisa hispànica*. Barcelona.
 - (1992). "Cataluña". *Mediterraneum. Cerámica medieval en España e Italia*. Viterbo: 91-119.
- VILASECA, L. (1964). *Los alfareros y la cerámica de reflejo metálico de Reus de 1550 a 1650*, 3 vols. Reus.